

Fülöp Orsolya,

az Energiaklub Szakpolitikai
Intézet és Módszertani Központ
munkatársa, közgazdász
E-mail: fulop@energiaklub.hu

Lehoczki-Krsjak Adrienn,

a KSH munkatársa, statisztikus
E-mail: nesz@ksh.hu

Energiaszegénység Magyarországon

Magyarországon mind ez ideig kevés vizsgálat született az energiaszegénység témakörében. Az Energiaklub Szakpolitikai Intézet és Módszertani Központ az elmúlt években több tanulmányban foglalkozott a témával: tanulmányozta az energiaszegénység kezelésének eszközeit¹ és definícióit² az Európai Unió tagállamaiban. Egy 2000 háztartás körében, 2010-ben végzett adatfelvétel adatai alapján vizsgálta a magyar háztartások jellegzetességeit, a hazánkban energiaszegénynek tekinthető háztartások körét és számát, és szakmai egyeztetéseket folytatott hazai karitatív szervezetek bevonásával.

Az Energiaklub és a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) együttműködésében készült jelen tanulmány célja, hogy egy nagyobb mintavételes vizsgálat, a KSH Háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvételének adataival árnyalja a korábbi vizsgálatok megállapításait, eredményeit. Az elemzést elsősorban a vonatkozó szakpolitikák (szociális és energiapolitika) alakítóinak, döntéshozóinak ajánljuk az adatok, illetve a jelenség megismerése céljából.

1. A kutatás keretei és módszertana

Az energiaszegénységnek nincs egységes, uniós szinten elfogadott definíciója. A leggyakrabban használt értelmezés szerint egy háztartás akkor tekinthető energiasze-

¹ Fellegi D. [2009]: *Energiaszegénység – Helyzetkép az Európai Unióban*. Energiaklub. Budapest.

² Fellegi D. [2010]: *Az energiaszegénység definiálása Magyarországon*. Energiaklub. Budapest.

génynek, ha nem képes megfelelő szintre fűteni lakását, illetve a megfelelő fűtés aránytalan terhet jelent, azaz a háztartás bevételeinek egy meghatározott százalékánál többet költ energiára.

Hogy mennyi ez a meghatározott százalék, abban az országok és a kutatók között is nagy különbségek vannak, illetve lehetnek: az Egyesült Királyságban – amely az EU tagállamai közül egyedüliként rendelkezik hivatalosan elfogadott definícióval – a jelenleg érvényes meghatározás szerint akkor számít energiaszegénynek egy háztartás, ha a szükséges energiaköltségei meghaladják a nemzeti mediánértéket, és e kiadás után a háztartás a hivatalos szegénységi küszöb³ alá kerül. E megközelítés alapján 2,28 millió energiaszegény háztartással számol az Egyesült Királyság kormánya, ami a 2012. évi statisztikai adatok szerint az összes háztartás 10,4 százaléka.

A fenti definíció azonban csak 2013-tól van érvényben, előtte, 2001-től más definíciót használtak: a küszöb a nemzeti mediánérték kétszeresénél (10%) húzódott. Vagyis eszerint azokat tekintették energiaszegénynek, ahol a háztartás jövedelmének 10 százalékánál többet kellett az otthon melegen tartására fordítani. (Ez a definíció tehát nem tartalmazott a jövedelmi szegénységre vonatkozó kitétel.) Ennek alapján 2011-ben 3,2 millió háztartás minősült energiaszegénynek az Egyesült Királyságban, vagyis az összes háztartás 15 százaléka.⁴ Látható, hogy a definíció, illetve ennek megváltoztatása nagyban befolyásolja az érintettek számát.

Elemzésünkben alapvetően az Egyesült Királyságban alkalmazott metodikát követtük. Mindkét módszer szerint vizsgáltuk a magyarországi helyzetet, két eltéréssel: egyrészt mi a háztartások által megadott, bevallott energiaköltségeket vettük alapul, míg az Egyesült Királyság kormánya az adott háztartás által lakott ingatlan modellezett, standardizált, elméleti energiaköltségeivel számolt. Természetesen ez utóbbi sokkal korrektebb képet ad, hiszen a kifizetett számlák nagyságából nem derül ki, hogy a háztartás megfelelő hőmérsékletűre tudta-e felfűteni otthonát, vagy esetleg túl is fűtötte, illetve, hogy esetleg (részben) maga gyűjti a tüzfát, és nem fizet érte. A brithez hasonló modell felállítására azonban nem volt lehetőségünk. Nem követtük a brit módszertant abban a tekintetben sem, hogy mi a háztartások összevételéhez viszonyítottuk az energiaköltségeket, az Egyesült Királyságban viszont először levonják a lakás egyéb fenntartási költségeit (hiteltörlesztés, lakbér) az összes éves bevételből. Vagyis így a saját ingatlannal rendelkező háztartások kisebb eséllyel kerülnek az energiaszegénységi küszöb alá (kivéve, ha éves jövedelmük alacsony). Ezt a fajta különbségtételt a háztartások között mi nem tartottuk indokoltnak.

A magyarországi adatok forrása a KSH 2012-ben készült Háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvétele (HKÉF). A kérdőív a fogyasztási és a jövedelmi adatokra vonatkozó kérdéseket is tartalmaz, és két részből áll: egy naplóból, melyet a

³ A nemzeti mediánérték 60 százaléka.

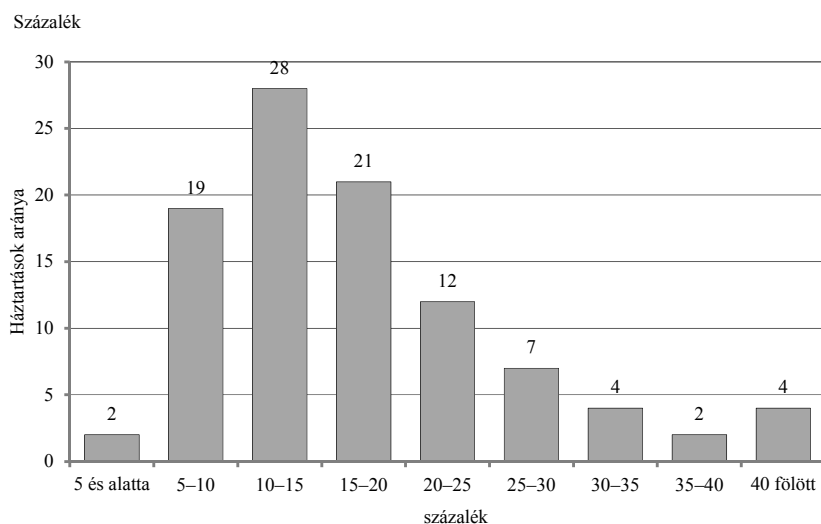
⁴ <https://www.gov.uk/government/collections/fuel-poverty-statistics>

háztartások egy hónapon át vezetnek a bevételeikről és a kiadásairól, valamint egy részletes év végi interjúból, mely a fogyasztásra és jövedelemre kérdez rá. A minta nagyjából a magánháztartások 0,25 százalékát fedi le. A tanulmányban felhasznált adatok a 2011. évre vonatkoznak. Megjegyezzük, hogy a HKÉF-ben bevallott energiaköltségek, illetve háztartási jövedelmek nem feltétlenül esnek egybe a nemzeti számlákban kimutatott adatokkal,⁵ ennek vizsgálata azonban meghaladta volna elemzésünk kereteit. A vizsgálat során azokat a háztartásokat tekintettük jövedelmük alapján szegénynek, ahol a háztartás éves jövedelme nem haladta meg az összes háztartás adatából képzett mediánérték 60 százalékát a HKÉF adatai alapján.

2. Az energiaszegény háztartások jellemzői

A HKÉF adatai szerint az összes háztartást figyelembe véve elmondható, hogy átlagosan éves jövedelmük 18 százalékát költik energiára, azaz villanyra, gázra, távfűtésre, illetve szilárd tüzelőanyagra. A medián 15,04 százalék, vagyis a háztartások felében az éves jövedelem 15,04 százalékánál kevesebb, a háztartások felében pedig ennél többet fordítanak az energiaköltségek fedezésére.

1. ábra. Az energiaköltségek aránya a háztartások jövedelmében, kategóriánként

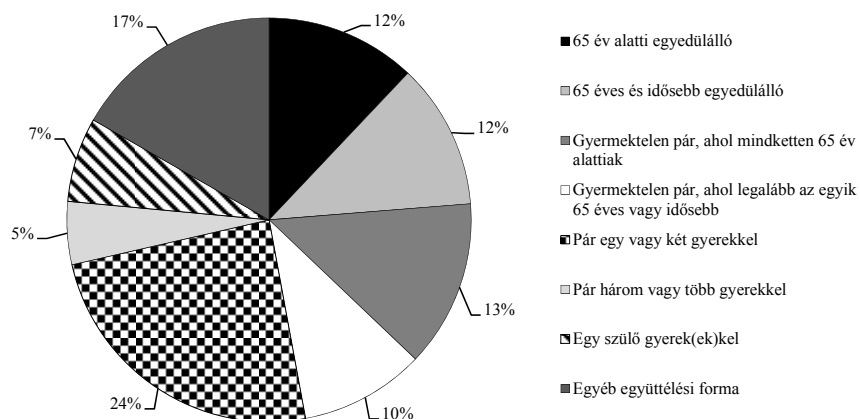
⁵ Például Kapitány Zs. – Molnár Gy. [2012]: Egyenlőtlenség és mobilitás a magyar háztartások jövedelmében, kiadásában és tartós fogyasztási cikkeknek állományában. *Közgazdasági Szemle*. 59. évf. 12. sz. 1015–1041. old.

Ha a régi (10 százalékos) brit metodikát vesszük át, azaz a medián kétszeresénél nagyobb arányú energiaköltségeket fizető háztartásokat tekintjük energiaszegénynek, akkor a háztartás jövedelmének 30 százalékánál húzódik az energiaszegénység határa. Vagyis ebben az értelmezésben azok a háztartások energiaszegények, amelyek éves bevételük 30 százalékánál⁶ több pénzt fordítanak lakásuk energiaigényének fedezésére. E megközelítés szerint Magyarországon a háztartások 10 százaléka, körülbelül 380 ezer háztartás tartozik az energiaszegénynek tekinthető háztartások közé. Ha az új, szegénységi küszöböt is tartalmazó definíciót alkalmazzuk, akkor a háztartások 21 százaléka, vagyis mintegy 800 ezer háztartás tekinthető energiaszegénynek, azaz ahol az éves energiaköltségek meghaladják a nemzeti mediánértéket, és e kiadás után a háztartás a hivatalos szegénységi küszöb alá kerül.

2.1. Háztartástípusok

A KSH HKÉF adatai szerint a magyar háztartások megoszlását a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra. A háztartások megoszlása háztartástípusok szerint (százalék)

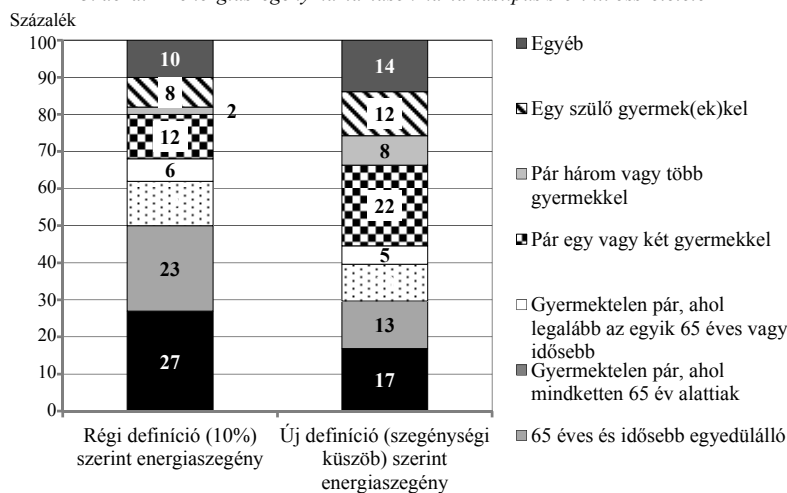

A magyar háztartásokat a régi (10 százalékos) brit definíció szerint vizsgálva azt látjuk, hogy az energiaszegény háztartások felét az egyedülállók alkotják, míg az összes háztartás körében részarányuk csupán 24 százalék. Ezzel szemben a jelenlegi, szegénységi küszöböt tartalmazó definíció szerint az egyedülállókból álló háztartások

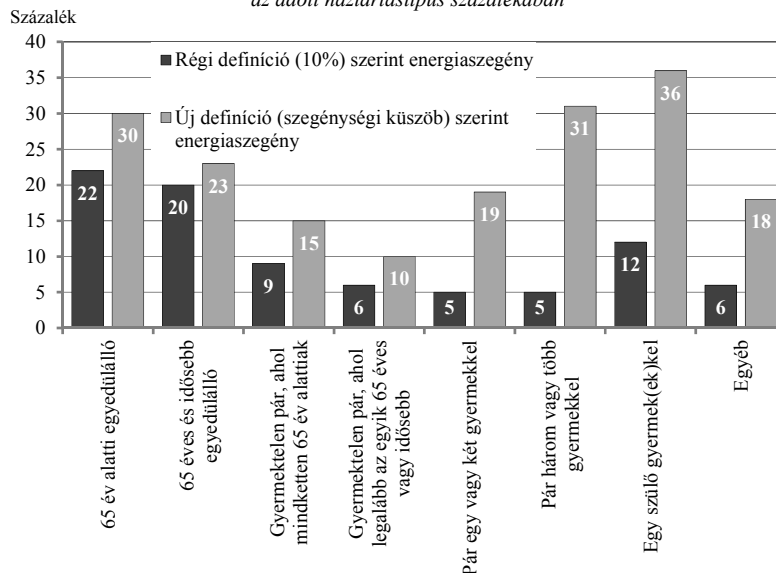
⁶ Az Energiaklub előző tanulmányában felhasznált adatok szerint ez a küszöb 34 százalék volt.

résaránya az energiaszegényeken belül csak 30 százalék. Nagyobb viszont a gyermekes családok súlya: az energiaszegények 42 százaléka gyermekes háztartás, míg a régi (10 százalékos) definíció szerint nézve ez csak 22 százalék. (Nem számítottuk ide az „egyéb” kategóriát, amely szintén tartalmazhat gyermekes háztartásokat, például nagyszülők által nevelt unokák stb., de pontos adatok híján velük nem tudunk számolni.)

3. ábra. Az energiaszegény háztartások háztartástípus szerinti összetétele

4. ábra. Az energiaszegény háztartások aránya a különböző háztartástípusokban, az adott háztartástípus százalékában

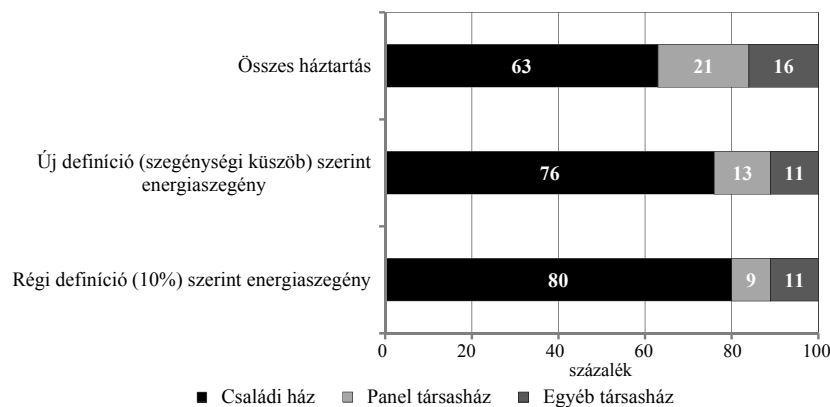
Az energiaszegények aránya a régi (10 százalékos) definíció szerint az egyedülálló körében a legnagyobb: ezeknek a háztartásoknak 20–22 százaléka energiaszegénynek minősül. Az új (szegénységi küszöböt tartalmazó) definíció szerint ezzel szemben a nagycsaládos háztartások és a gyermekeiket egyedül nevelő szülők háztartásaiban a legmagasabb, 31–36 százalék az energiaszegények aránya.

Az új definíció tehát jelentősen megváltoztatja az érintettek körét, összetételét is. Ez így volt az Egyesült Királyságban is: míg a régi (10 százalékos) definíció szerint az energiaszegény háztartások több mint felét (53%) az egyfős háztartások adták, a szegénységi küszöböt tartalmazó új definíció szerint arányuk az energiaszegényeken belül már csak 26 százalék. Eszerint az energiaszegény háztartások 27 százalékát teszik ki a gyermekes párból álló háztartások, míg a régi (10 százalékos) meghatározás szerint arányuk csak 11 százalék volt az energiaszegényeken belül.⁷

2.2. Lakóhely

Épülettípusonként tekintve az energiaszegény háztartások 75–80 százaléka családi házban él. A diagramon jól látható, hogy a teljes sokasághoz képest (63%) az energiaszegények valamivel nagyobb arányban laknak családi házban.

5. ábra. Az energiaszegény, illetve az összes háztartás megoszlása épülettípusok szerint

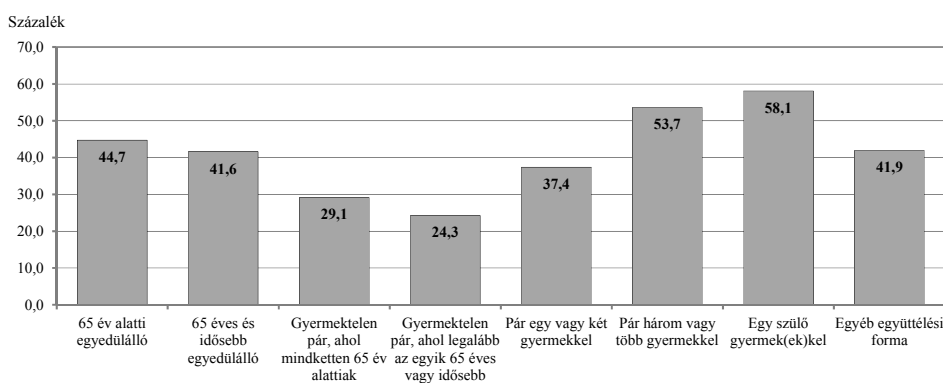
2.3. Szubjektív megítélés

A HKÉF arra is rákérdez, hogy mennyire tartják a válaszadók megterhelőnek a lakásfenntartás költségeit – a lehetséges válaszok: nem, időnként vagy nagyon meg-

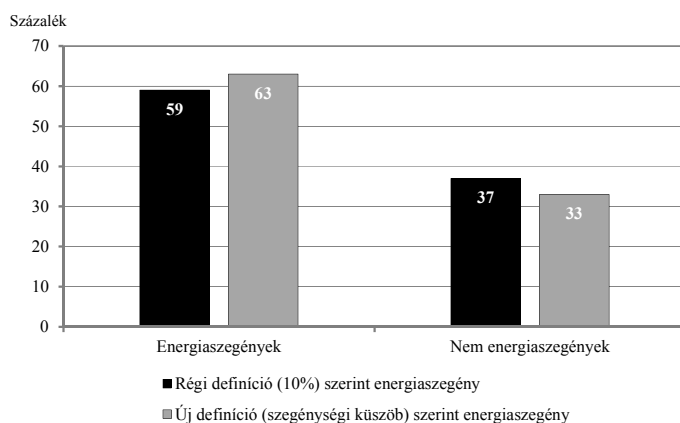
⁷ <https://www.gov.uk/government/collections/fuel-poverty-statistics>

terhelők. Átlagosan a válaszadók 39 százaléka állította, hogy nagyon megterhelő számukra a lakás fenntartása. (Hozzáteszük, hogy a kérdés nem definiálja, mi tartozik a lakás fenntartási költségei közé, vagyis ebbe beleérthető a lakbér, a hiteltörlesztés, a közös költség stb. is.) A 6. ábra háztartástípusonként mutatja be azok arányát, akik számára nagyon megterhelő a lakás fenntartása. Látható, hogy ez leginkább a nagycsaládos, illetve a gyermekeiket egyedül nevelő szülőkből álló háztartások számára jelent fokozott megterhelést: 54–58 százaléuk válaszolta azt, hogy az nagyon megterhelő. Legkevésbé a gyermektelen párok számára probléma: 24–29 százaléuk jelezte, hogy nagy megterhelést jelent a lakás fenntartása.

6. ábra. Nagyon megterhelő a lakás fenntartása, az adott háztartástípus százalékában

7. ábra. Nagyon megterhelő a lakás fenntartása, az energiaszegény és nem energiaszegény háztartások százalékában, a két definíció szerint

Természetesen a válaszok erősen szubjektívek, sok mindentől függhetnek. Valószínűsíthető azonban, hogy a gyermekes családok számára – számos egyéb kiadásaik

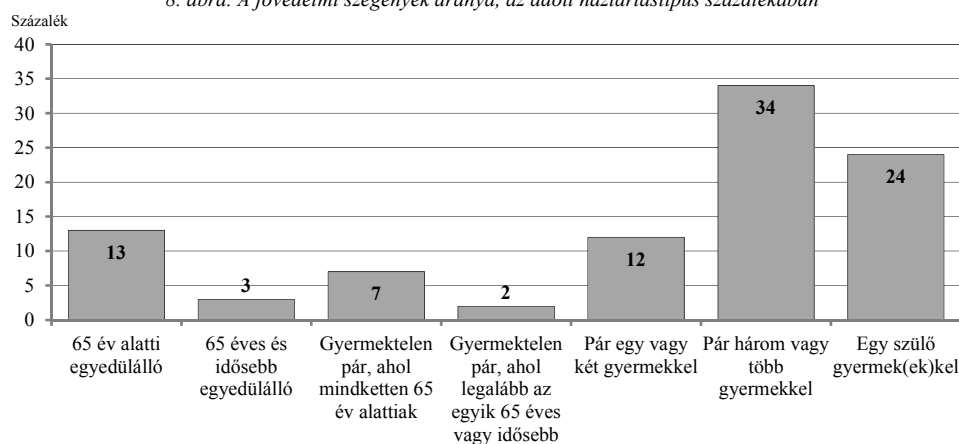
miatt – az esetlegesen alacsonyabb energiaköltségek is nehezebben kifizethetők, mint a többi háztartás számára. Ez azt is jelenti, hogy a háztartások eltérő kiadásszerkezete megnehezíti az egységes definíció kialakítását és elfogadását.

Az energiaszegény háztartások – definíciótól függően – 59–60 százaléka számára nagy teher a lakás fenntartása. A 6. ábrán látható, hogy arányuk itt jelentősen magasabb, mint a nem energiaszegény háztartások körében, ahol mindössze 33–37 százalékuk mondta, hogy nagyon megterhelő a lakás fenntartása.

2.4. Jövedelmi szegénység

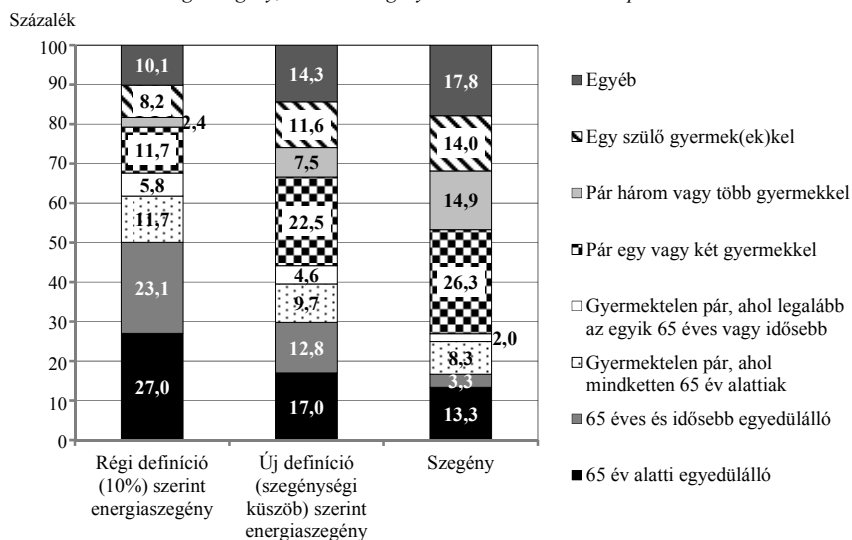
Érdekes kérdés, hogy mennyire esik egybe az energiaszegénység a háztartás szegénységével. A relatív jövedelmi szegénységre épülő megközelítés általában azt tekinti szegénynek, aki az adott társadalom átlagos vagy medián jövedelme 50–60 százalékánál alacsonyabb jövedelemből kénytelen megélni. Ezt alkalmazza az EU is, amikor a szegénység határát az ekvivalens (egy fogyasztási egységre eső) medián jövedelem 60 százalékánál húzza meg. Az ily módon szegénynek számító háztartások aránya Magyarországon a KSH HKÉF adatai szerint 11,5 százalék. A különböző háztartástípusok nem egyformán érintettek a jövedelmi szegénység által. Legmagasabb a szegények aránya a nagycsaládos háztartások, illetve az egyedülálló szülőkből és gyermekeikből álló háztartások körében. Legkevesebb jövedelmi szegény a 65 éven felüli korúak között található.

8. ábra. A jövedelmi szegények aránya, az adott háztartástípus százalékában

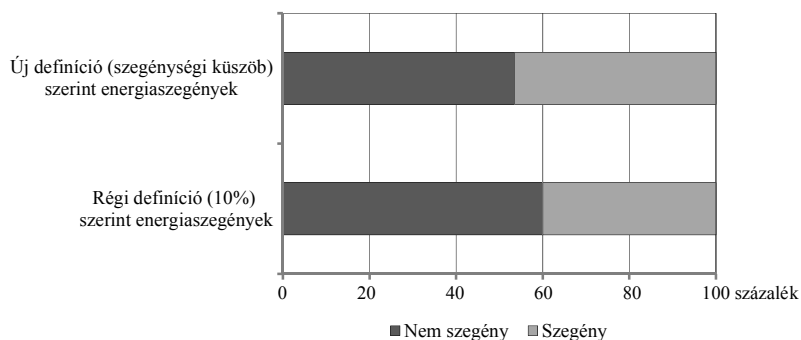
Ahogy a 9. ábrán látható, a szegény háztartások összesen 26 százalékát adják a gyermektelen egyedülállók, illetve a gyermektelen párok. A gyermektelen háztartások aránya tehát jóval alacsonyabb, mint az energiaszegény háztartások esetében (definíciótól függően 45–68 százalék).

9. ábra. Az energiaszegény, illetve a szegény háztartások háztartástípus szerinti összetétele

Az adatok azt mutatják, hogy az energiaszegények 54-60 százaléka jövedelmét tekintve nem szegény. Az energiaszegények köre tehát – a bevallott, valós energia-költségeket alapul véve – nem azonos a szegények körével.

10. ábra. Jövedelmi szegénység fennállása az energiaszegény háztartásokban

3. Lakásfenntartási támogatás

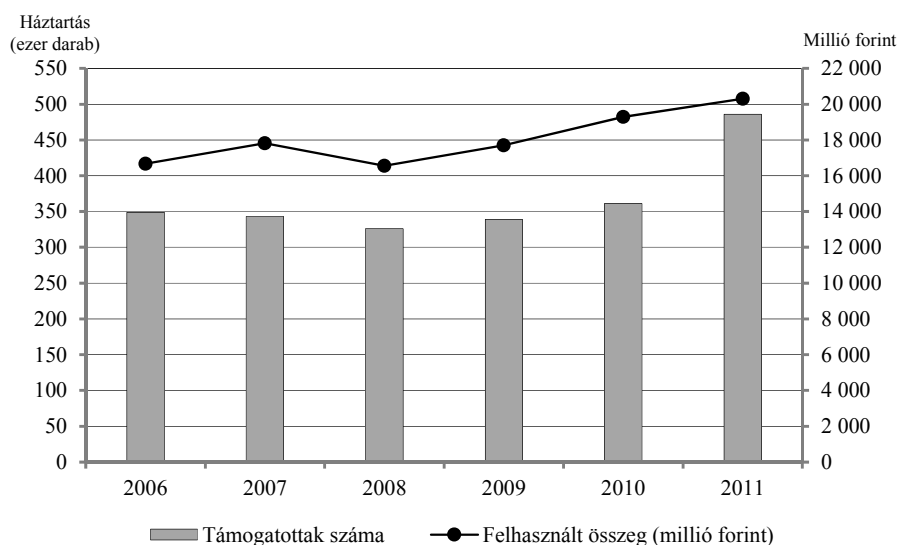
Jelenleg a lakásfenntartási támogatás az egyetlen támogatási forma, amely a lakással kapcsolatos költségekhez nyújt hozzájárulást a háztartások (bizonyos köre) számára, alapvetően szociális alapon.

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény szerint a jegyző az áram-, a víz- és a gázfogyasztás, a távhőszolgáltatás, a csatornahasználat és a szemétszállítás díjához, a lakbérhez, a lakáscélú hitel törlesztőrészletéhez, a közös költséghez, illetve a tüzelőanyag költségeihez nyújthat támogatást a törvényben meghatározott jogosultaknak (ez az ún. normatív lakásfenntartási támogatás), vagy az adósságkezelési szolgáltatásban részesülő személyeknek.

Normatív lakásfenntartási támogatásra jogosult az a személy, akinek a háztartásában az egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelem kisebb, mint az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 250 százaléka, és a háztartás tagjai egyikeének sincs vagyona.⁸ (Az öregségi nyugdíjminimum 2008 óta 28 500 forint, ennek 250 százaléka tehát 71 250 forint.)

Az egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelem megegyezik a háztartás összjövedelmének és a fogyasztási egységek összegének hányadosával. A fogyasztási egységek egységes meghatározását a hivatkozott törvény tartalmazza.

11. ábra. Lakásfenntartási támogatásban részesült háztartások száma (bal oldali tengely) és a kiosztott támogatás összege (jobb oldali tengely) 2011-ben

⁸ Vagyon: az a hasznosítható ingatlan, jármű, továbbá vagyoni értékű jog, amelynek

a) külön-külön számított forgalmi értéke, illetőleg összege az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének (2013-ban 28 ezer forint) a harmincszorosát (jelenleg: 855 ezer forint), vagy

b) együttes forgalmi értéke az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének a nyolcvanszorosát (jelenleg: 2 280 ezer forint) meghaladja. A jogosultsági feltételek vizsgálatánál nem minősül vagyonnak az ingatlan, amelyben az érintett személy életvitelszerűen lakik, az a vagyoni értékű jog, amely az általa lakott ingatlanon áll fenn, továbbá a mozgáskorlátozottságra tekintettel fenntartott gépjármű.

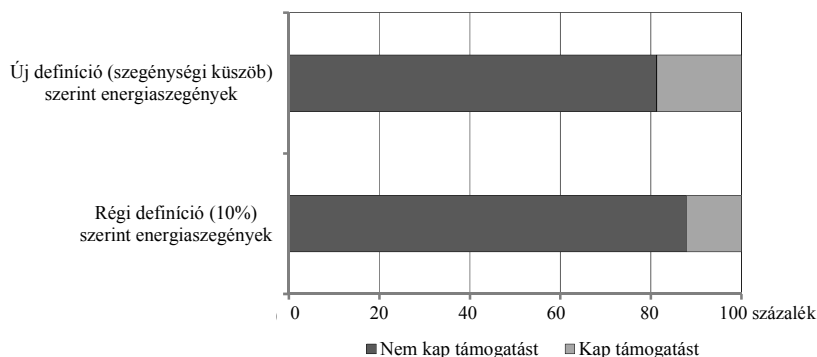
A KSH adatai⁹ szerint 2011-ben 486 113 háztartás részesült támogatásban, vagyis az összes háztartás¹⁰ 12 százaléka. A KSH HKÉF adatai szerint a háztartások 7 százaléka kap lakásfenntartási támogatást, vagyis a két adat között van némi eltérés, ami az eltérő adatszolgáltatási, adatfelvételi eljárásból adódik.

Lakásfenntartási támogatásra több mint 20 milliárd forintot fordított az állam 2011-ben, a korábban említett csaknem 490 ezer háztartás részére. Egy háztartás átlagosan évi 41 767 forint értékű támogatásban részesült, vagyis havonta átlagosan 3 480 forintot kapott, ami a lakásfenntartás költségeihez képest elenyésző.

A jogosultsági feltételeket figyelembe véve megvizsgáltuk, hogy a háztartások közül hányan lennének jogosultak lakásfenntartási támogatásra. (A jogosultság azon feltételét, miszerint a háztartás tagjai nem rendelkezhetnek vagyonnal, adatok hiányában nem tudtuk figyelembe venni). A kapott eredmény szerint a háztartások 30 százaléka (körülbelül 1,2 millió háztartás) tehető azon háztartások aránya, melyek teljesítik a törvény által előírt jövedelmi kritériumot. Vagyis a háztartások 18–23 százaléka, bár jövedelmük alapján jogosultak lennének, jelenleg nem részesülnek támogatásban. Ez adódhat a vagyoni helyzetükből, de abból is, hogy nem tudnak erről a lehetőségről.

Az energiaszegény háztartások közül csupán a háztartások 12–19 százaléka részesül lakásfenntartási támogatásban.

12. ábra. Lakásfenntartási támogatásban részesülő és nem részesülő energiaszegény háztartások aránya

4. Összegzés

Két különböző definíció szerint vizsgáltuk az energiaszegénynek tekinthető háztartások körét Magyarországon. Az alkalmazott meghatározástól függően a háztartá-

⁹ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp011b.html

¹⁰ A népszámlálás adatai szerint 4 105 708 háztartás volt 2011-ben.

sok 10–21 százaléka tekinthető energiaszegénynek, melyek 75–80 százaléka családi házban él. Az egyik definíció alkalmazása esetén, háztartástípusok szerint leginkább az egyedülállók, a másik, szegénységi küszöböt is tartalmazó meghatározás szerint viszont inkább a gyermekek érintettek a probléma által. Az energiaszegények köre nem azonos a jövedelmi szegények körével.

A definíciótól függően az érintettek számát és összetételét tekintve vannak bizonyos eltérések. Vagyis az, hogy ki számít energiaszegénynek, függ a definíciótól, ami viszont attól is függ(het), hogy kiket tekintünk a probléma valódi érintettjeinek, melyik társadalmi csoportokra kívánunk fókuszálni a (szak)politikusok. Mindezek miatt kijelenthetjük, hogy az energiaszegénység kérdése nem teljesen mentes a szubjektív (szak) politikai megfontolásoktól.

Az egységes meghatározás megalkotását tovább nehezíti a háztartások eltérő kiadásszerkezete is, hiszen láttuk, hogy bizonyos háztartástípusok (nagy családosok, gyermeküket egyedül nevelő) magasabb százalékban érzik nagyon megterhelőnek lakásuk fenntartását.

A kutatást érdemes lenne továbbfejleszteni, és a tényleges energiakiadások helyett a lakások elvi, modellezett energiaigényét alapul venni.

Kérdés ugyanakkor, hogy mi a kutatás célja: csak bizonyos társadalmi-gazdasági jelenségek elméleti vizsgálatához keresünk színteret, vagy az érintett népességcsoport helyzetében is szeretnénk gyakorlati megoldásokat látni.

Nagy-Britanniában például az energiaszegénység definíciója, a statisztikai adatok és az indikátorok vizsgálata teljesen elválik a gyakorlatban kínált programoktól. Vagyis létezik az előzőekben bemutatott elméleti megközelítés és módszertan, amelynek segítségével évről évre nyomon követik az energiaszegény háztartások számát és különböző jellemzőit.

Az energiaszegénység elleni küzdelem egyik fő eszközének tekintett állami energiahatékonysági program (Warm Front) viszont csak bizonyos szociális szempontok alapján rászorulóknak tekintett háztartásokra terjed ki. A brit adatok szerint az energiaszegény és a Warm Front program célcsoportjába tartozó háztartások köre csak részben fedí egymást. Vagyis az Egyesült Királyságban inkább egyfajta statisztikai, jóléti mutatószámként használják az energiaszegények arányának alakulását, az állami források nem ennek a definíciónak alapján jutnak el a háztartásokhoz.

A bemutatott gyakorlat Magyarország számára is követhető. Az elméleti mutatószámnál fontosabbnak tartjuk azonban, hogy az állam hosszú távú, széles körű, érdemi programokkal segítse a háztartásokat abban, hogy a lakások fűtése ne jelentsen aránytalanul nagy terhet.